

***Mishpatim* – Exodus 21:1 – 24:18**

***Aliyah 1* – Exodus 21:1 – 21:19**

De **Tien Woorden** zijn gegeven in Exodus 20. Dit zijn de hoofdgeboden, waarin de rest van de Torah vervat ligt. Vanaf Exodus 21 volgt er nadere uitleg en uiteenzetting van deze geboden. Zo vinden we in de huidige *aliyah* geboden over de slavernij. Deze borduren voort op het eerste woord, waarin God zegt: 'Ik ben Yahweh, uw God, Die u uit het land Egypte, uit het slavenhuis geleid heeft.' Ook vinden we er geboden over doodslag, naar het zesde woord. En we vinden er geboden over het slaan of vervloeken van ouders, naar het vijfde woord. En in vers 16 nog een gebod over het stelen van een mens, naar het achtste woord. Zo zien we dat de rest van de Torah verder bouwt op de Tien Woorden van Exodus 20.

Vers 1 vormt als het ware de titel boven de sectie geboden, die hierna gaat volgen. Deze geboden worden *mishpatim* 'bepalingen' genoemd. Nu hebben we grofweg drie categorieën ***mitzwot***¹ (geboden) in de Torah: *mishpatim*, *chukim* en *edot*:

Mishpatim zijn geboden, die logisch zijn. De reden voor deze geboden is helder. En mensen kunnen in principe door hun gezonde verstand te gebruiken, deze geboden ook wel bedenken. Een voorbeeld van een *mishpat* is het gebod 'u zult niet doden'. Iedereen kan bedenken dat het niet de bedoeling is dat we anderen doodslaan.

Chukim daarentegen zijn geboden, die ons verstand te boven gaan. De reden voor deze geboden is niet meteen helder. En als God deze geboden niet had gegeven, was niemand erop gekomen. Een voorbeeld van een *chok* is het verbod om een bokje in de melk van zijn moeder te koken.

Edot zijn geboden, die daar ergens tussenin liggen. Op deze geboden zou je met logisch nadenken niet perse komen, maar als ze eenmaal gegeven zijn, dan is de reden daarvan wel helder. Vaak wordt de reden van zo'n gebod zelfs expliciet gegeven in de Torah. Ook hebben ze vaak met vieren of herinneren te maken. Een voorbeeld van een *edah* is het eten van matzes met Pesach. Dit wordt gedaan om de uittocht in herinnering te brengen.

Deze drie categorieën willen nog wel eens **door elkaar lopen**. Er wordt zelfs geleerd dat ten diepste iedere *mishpat* ook een *chok* is en andersom. Soms kan een gebod nog zo onlogisch lijken, maar als je jezelf erin gaat verdiepen, dan blijken er tal van redenen te zijn, waarom bepaalde geboden gegeven zijn. En soms kan een gebod op het eerste oog heel logisch lijken, maar de reden waarom zo'n gebod gegeven is, kan het verstand evenwel overstijgen. We kunnen immers de intenties van God niet doorgronden.

In elk geval begint Exodus 21:1 met het vervolg onder de ***mishpatim*** te scharen. Dit betekent dat er voornamelijk geboden zullen volgen, die logisch te beredeneren zijn.

¹ De benaming *mitzwot* 'geboden' is de overkoepelende term voor de drie categorieën van geboden. Zowel *mishpatim*, als *chukim*, als *edot* zijn *mitzwot*.

De bepalingen beginnen met een bepaling over **Hebreeuwse slaven**. Deze bepaling staat voorop, omdat de Israëlieten net uit de slavernij van Egypte bevrijd zijn. De Torah is erop gericht om de vrijheid van de Israëlieten te waarborgen. Zij mogen niet opnieuw in blijvende slavernij komen te leven. God heeft zich geopenbaard, als Yahweh, die het volk uit Egypte, uit de slavernij heeft uitgeleid. Zijn Naam staat dus op het spel.

Maar als God geen slavernij wil, waarom geeft Hij dan geboden om de slavernij te reguleren? Waarom schaft Hij de slavernij niet gewoon af? Dit heeft met het concept van **vrijheid** te maken. Vrijheid laat zich niet afdwingen. Afdgedwongen vrijheid is immers een *contradictio in terminis*: het spreekt zichzelf tegen. Nee, God wil dat men uiteindelijk uit vrije wil voor de vrijheid kiest. Hij wil een cultuur creëren, waarin de slavernij ongewenst wordt en uiteindelijk afgeschaft wordt. Het volk moet van binnenuit veranderd worden.²

Hoe zorgt God daarvoor? Wel, Hij zorgt ervoor dat slavernij iets wordt, waarvoor men zich **schaamt**, in plaats van dat slavernij er gewoon bij hoort of als een door God gegeven instelling wordt beschouwd. Als een Hebreeuwse slaaf namelijk na 6 jaar nog slaaf wilde blijven, dan moest hij zijn oor laten doorboren.³ Er ging dan een priem door zijn oor, die vervolgens in de deur werd geslagen. Daarna had de slaaf een blijvend litteken, als teken van schaamte, vanwege een zelfgekozen slavenbestaan.⁴ God wilde namelijk niet dat zijn volk als slaaf zou willen leven.

Hoe kon een Hebreëer tot een slavenbestaan vervallen? In Leviticus 25:39 wordt **armoede** als een reden genoemd. Men kon zichzelf dan als slaaf verkopen, om schulden te kunnen voldoen. In Exodus 22:3 wordt ook **diefstal** als een reden genoemd. Als een dief gepakt werd, moest hij de gestolen zaken dubbel terugbetalen. Kon hij dat niet, dan werd hij als slaaf verkocht door de rechtbank. Overigens mocht een Hebreeuwse slaaf niet als slaaf behandeld worden. Hij moest als een dagloner of bijwoner behandeld worden. Alleen was hij zijn vrijheid voor bepaalde tijd kwijt en kreeg hij minder betaald.⁵

Als een Hebreeuwse slaaf van zijn meester een **vrouw** kreeg, dan bleef die vrouw en haar kinderen eigendom van de meester, ook als de slaaf in het zevende jaar als vrij man wegging. Die kinderen waren namelijk potentiële werkers voor de meester. Waarschijnlijk ging dit niet om Hebreeuwse slavinnen, maar om buitenlandse slavinnen. Deze werden vaak als bijvrouw genomen om extra kinderen te kunnen krijgen.⁶ Deut. 15:12 lijkt ervoor te pleiten dat het hier niet om Hebreeuwse slavinnen gaat, want deze mochten namelijk ook in het zevende jaar vrijuit gaan. Zij zouden dus binnen zeven jaar samen met hun man kunnen vrijkomen uit hun slavenbestaan.

² Rabbi Jonathan Sacks, 'G-d's Nudge': https://www.chabad.org/parshah/article_cdo/aid/3575702/jewish/G-ds-Nudge.htm.

³ Een slaaf van buitenlandse komaf mocht men altijd laten dienen en zelfs als erfbezit aan het volgende geslacht nalaten, volgens Lev. 25:46.

⁴ Zie ook Deut. 15:12-18.

⁵ Lev. 25:40, Deut. 15:18.

⁶ Hier deden de aartsvader ook aan mee, met bijv. Hagar, Bilha en Zilpa.

Waarom moest nu juist **het oor** doorboord worden?⁷ En waarom moest de priem in **de deur** of misschien in de deurpost gestoken worden? Waarschijnlijk heeft dit alles met de Torah te maken. Met het oor hoorde Israël de wetten van de **Torah**. Dieven hoorden daarmee Exodus 20:15, waar staat 'u zult niet stelen'. En armoedeslaven hoorden daarmee Leviticus 25:55, waar staat 'De Israëlieten horen Mij als dienaren toe. Zij zijn Mijn dienaren, die Ik uit het land Egypte geleid heb'.⁸ Ook heeft de deurpost, die hier letterlijk *mezoelah* genoemd wordt, met de Torah te maken. De wetten moesten immers op de deurposten geschreven worden. Daarvan getuigen de *mezoelot* met de Torah-rolletjes erin. Ook doen de deurposten herinneren aan de uittocht uit het slavenhuis van Egypte. Op deze deurposten moest immers het bloed van het lam gesmeerd worden.

In Exodus 21:7 staat dat als iemand zijn dochter als **slavin** verkoopt, dat zij dan niet mag uitgaan, zoals de mannelijke slaven. Dit lijkt in tegenspraak te zijn met Deut. 15:12, waar staat dat zowel mannelijke als vrouwelijke Hebreeuwse slaven in het zevende jaar vrijuit gaan. Toch zijn er wel **verklaringen** te geven voor het verschil tussen Exodus en Deuteronomium.⁹ Het meest aannemelijk vind ik de volgende verklaring: Exodus gaat over Hebreeuwse slavinnen, die als vrouw bestemd waren voor hun meester of zijn zoon. Zij waren dus bestemd om seksuele gemeenschap te hebben en kinderen voort te brengen. Dit wordt expliciet in Ex. 21:8-11 beschreven. Deuteronomium kan daarentegen betrekking hebben op Hebreeuwse slavinnen, die met andere bezigheden tewerk gesteld werden. Mannen en vrouwen worden in Deut. 15:12 namelijk parallel aan elkaar genoemd. Dit kan op gelijkstelling van werkzaamheden wijzen.

In het geval van Exodus gaat het dus over een soort huwelijk en kon de slavin niet simpelweg na zes jaar weer scheiden van haar meester. Temeer omdat ontmaagde vrouwen nauwelijks kansen meer hadden in die tijd. **Bescherming** weegt dan zwaarder dan vrijheid. In het geval van Deuteronomium kan het gaan over handarbeid en zou de slavin na zes jaar gewoon weer kunnen gaan. Als maagd kon zij ook nog trouwen met een andere man. **Vrijheid** weegt in dat geval zwaarder dan bescherming.

In elk geval proberen deze wetten het leven van slavinnen aangenamer te maken. Ze verplichten meesters om hen **als hun eigen dochters en vrouwen** te behandelen. Ze mogen niets tekort komen in eten, kleding en geslachtsgemeenschap. Als ze dat wel komen, dan mogen ze zonder loskoopprijs vrijuit gaan, wat voor de meester erg onvoordelig was. Ook mocht een slavin niet zondermeer doorverkocht worden, als hun meester eenmaal seksuele omgang met haar gehad had. Zo biedt God door wetten bescherming aan deze vrouwen. Natuurlijk is dit **niet de ideale situatie**, maar de wetten zijn wel op verbetering van de situatie gericht. Yeshua heeft het volgende over sommige wetten gezegd: 'ze waren gegeven, vanwege de hardheid van de harten'.¹⁰

⁷ Waarschijnlijk is dit het rechteroor geweest, naar analogie van Lev. 14:14.

⁸ Volgens Rashi.

⁹ Een andere mogelijke verklaring is bijvoorbeeld dat Exodus gaat over minderjarige slavinnen en Deuteronomium over meerderjarige slavinnen.

¹⁰ Mark. 10:5.

In het Nieuwe Testament wordt nog steeds gevraagd van slaven om zich te schikken naar hun meesters, ook wanneer deze kwaad handelen.¹¹ De Bijbel propageert **geen revolutie** naar eigen inzicht. Maar het wordt wel helder uit de Bijbel, dat ieder door God geoordeeld zal worden, overeenkomstig zijn of haar gedrag. Zowel meesters als slaven. God zal komen om de verhoudingen op zijn tijd en wijze recht te zetten.

Yeshua leefde ons voor hoe een **dienstbaar leven** eruit ziet. Hij sprak: 'Ik ben gekomen om te dienen, niet om gediend te worden.'¹² Zo wil Hij ons leren dat we als mensen niet bestemd zijn om over anderen te heersen, maar juist om anderen te dienen. Slavernij past niet in de eindbedoelingen van God. De mens is gemaakt om te heersen over de dieren en de schepping, niet over de medemens.¹³ God wil juist dat we uit vrije wil dienstbaar zijn aan andere mensen om ons heen.

Ook geeft de **Heilige Geest** ons juist de **ware vrijheid**, om van binnenuit te leven naar Gods wetten, plannen en bedoelingen. God is op werkelijke vrijheid uit. Hij wil dat mensen er van binnenuit voor kiezen om anderen niet meer te knechten. Ook wil Hij dat mensen van binnenuit gaan leven naar zijn geboden en niet omdat het moet. Zo wil Hij ons ook niet knechten, maar juist tot vrije kinderen van Hem maken. De Torah maakte ons tijdelijk gelijk aan slaven, maar de Geest geeft ons de vrijheid van kinderen, volgens Galaten 4.

De wetten uit Exodus 21 zetten ons wel aan tot nadenken. In hoeverre laten wij ons knechten door het **economische systeem**? Zijn wij vrij om te gaan waar we willen, of zitten we vast qua werk en ambities? Misschien is het een idee om niet langer dan 6 jaar ergens aaneengesloten te blijven werken. Zo behouden we onze vrijheid en flexibiliteit om met God mee te bewegen en ons hart te volgen.

Uiteindelijk keert iedereen in het jubeljaar (het 50ste jaar) terug naar zijn **eigen familie en bezit**, volgens Leviticus 25:10. Iedere familie had zo zijn eigen grond toegewezen gekregen in het Beloofde Land en dat moest zo blijven. Dat mocht niet gaan samenklonteren bij een elite. God wilde uiteindelijk niet dat het allemaal grootschalig en baas boven baas zou zijn. Dat weinigen veel verdienen en velen weinig. Nee, Hij wilde vrijheid geven aan zijn volk. Ieder had een eigen familiebezit, waarheen hij of zij terug moest keren in het jubeljaar.

Hebben wij zo'n erfdeel? Waarin is onze vrijheid gelegen? Als we het op aarde niet hebben, dan hebben we het toch zeker in de hemel. Want we zullen allemaal een plekje erven in het komende **Koninkrijk der hemelen**. We verwachten het hemelse Jeruzalem en een nieuwe hemel en aarde, waar ieder die gelooft een plekje zal vinden.¹⁴ Daar zullen we werkelijk vrij zijn!

Vanaf vers 12 vinden we nog drie vergrijpen, waarop de doodstraf staat. Deze vergrijpen zijn vanwege hun belang vooraan in de Torah gezet. In vers 12-14 en 18-19 gaat het over

¹¹ 1 Petr. 2:18.

¹² Mark. 10:45.

¹³ Gen. 1:26-28.

¹⁴ Ez. 48, Dan. 12:13, Matth. 25:21, Mark. 10:29-30, Luk. 16:9, Hebr. 13:14, Openb. 3:12, 20:4, Openb. 21-22 etc.

moord of doodslag. Daarin zijn grofweg drie categorieën te onderscheiden. Iemand doodt een ander met vooropgezet plan (vers 14), iemand doodt een ander, doordat hij hem per ongeluk te erg verwond (vers 18ev) of iemand doodt een ander per ongeluk, zonder dat hij hem wilde verwonden (vers 13). Alleen in het laatste geval gaat de dader vrijuit. Hij kan dan veiligheid vinden in één van de vrijsteden. Meer over de geboden rond doodslag en de vrijsteden, treft u aan in Numeri 35 en Deuteronomium 19.

In de verzen 15 en 17 wordt vermeld, dat wie zijn **ouders slaat of vervloekt**, dat die zeker gedood moet worden.¹⁵ Deut. 21:18-21 voegt hieraan toe dat opstandige en ongehoorzame zonen, die na bestraffing nog steeds niet naar hun ouders willen luisteren, ook gedood moesten worden. Dit zijn een heftige straffen, maar het gezin is dan ook de hoeksteen van de samenleving. Deze straffen zorgen ervoor dat dit soort dingen ook nauwelijks gebeuren. Men zal zich wel twee keer bedenken om de ouders te slaan of te vervloeken, als er de doodstraf op staat. Dit zorg er dus voor dat het gezag van ouders en gezagsdragers blijft bestaan. Ook in het Nieuwe Testament worden kinderen opgeroepen om hun ouders **gehoorzaam** te zijn en ouders om het hun kinderen niet te moeilijk te maken.¹⁶ Hieruit blijkt wel dat de gezag relaties in gezin en maatschappij van groot belang blijven.

In vers 16 gaat het over het **stelen van een slaaf** of een vrij medemens. Dit wordt veel harder aangepakt dan het stelen van ander soort bezit. Dat moest namelijk dubbel vergoed worden en dan was het daarmee klaar. Maar op het stelen van een mens staat de doodstraf. Dit laat zien hoe belangrijk God het vindt, dat mensen geen handelswaar zijn en al helemaal niet onrechtmatig verkocht mogen worden.

Welke lessen hebben we nu geleerd?

1. Alle geboden van de Torah borduren voort op de **Tien Woorden**
2. De geboden zijn onderscheiden naar de mate waarin ze **rationeel** te begrijpen zijn
3. Zoek dus naar de **redenen** achter de geboden
4. God wil dat mensen **vrijheid** achterna jagen en **geen slavernij** meer willen
5. God wil dat we **vrouwen** met respect behandelen en in bescherming nemen
6. De Bijbel propageert **geen revolutie**: schik je in de maatschappelijke verbanden
7. Yeshua en de Geest leren ons **ware vrijheid** en **dienstbaarheid**
8. De geboden roepen op tot bezinning: zijn wij **vrij** qua werk en ambities?
9. Het **gezag van ouders** wordt heel hoog gewaardeerd in de Bijbel

¹⁵ Rashi vermeldt hierbij nog dat er bij het slaan van de ouders wel een verwonding moet zijn opgetreden. Waarschijnlijk omdat men anders als rechter niet kan vaststellen of er wel echt geslagen is. Maar dit staat verder niet in de Bijbeltekst vermeld.

¹⁶ Ef. 6:1-4, Kol. 3:20-21, etc.